

ДАРАГАНОВА Н. В.,
доктор юридичних наук,
професор кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
(Державний торговельно-економічний
університет)

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.30>

РОЛЬ УГОДИ ТРІПС ЯК ОДНОГО З ПРОВІДНИХ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Установлено, що питання міжнародної торгівлі належать до сфери діяльності значної кількості як міжурядових, так і неурядових міжнародних організацій, що утворюють цілісну систему інституцій, спрямованих на врегулювання, координацію, гармонізацію та взаємодію держав у питаннях міжнародної торгівлі.

Досліджено питання щодо значення Угоди СОТ про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності як одного з провідних договорів у сфері міжнародної торгівлі (Угода ТРІПС). Установлено, що Угода ТРІПС є провідним міжнародним договором, спрямованим на забезпечення адекватних стандартів та принципів, що стосуються існування, сфери дії та використання пов'язаних із торгівлею прав інтелектуальної власності, а також забезпечення ефективних і відповідних засобів захисту цих прав, як і ефективних та швидких процедур щодо недопущення та вирішення спорів між урядами.

На сьогодні Угода ТРІПС є найважливішою багатосторонньою угодою щодо питань інтелектуальної власності. Ця угода відіграє центральну роль у сприянні міжнародної торгівлі, а також при вирішенні міжнародних торгових спорів з питань інтелектуальної власності. З'ясовано, що Угода ТРІПС визначає систему інтелектуальної власності – інновацій, передачі технологій, суспільного добробуту.

Обґрунтована відсутність вичерпного переліку принципів в Угоді ТРІПС. Вважаючи як підґрунтя для визначення «принципів Угоди ТРІПС» класичне визначення принципів у міжнародному праві, установлено, що «принципами Угоди ТРІПС» є основоположні норми цієї угоди, що виражають її зміст, характерні ознаки та практику поведінки її суб'єктів. Виділено та проаналізовано основні принципи Угоди ТРІПС. Зокрема такі принципи, як: принцип суверенної рівності держав; принцип обмеженого режиму національного сприяння, принцип взаємної вигоди, принцип співробітництва, принцип мирного вирішення міжнародних спорів.

Ключові слова: міжнародний договір, міжнародна торгівля, інтелектуальна власність, міжнародне право.

Daraganova N. V. The role of the trips as one of the leading agreements in the sphere of international trade

It has been established that the issues of international trade belong to the sphere of activity of a significant number of both intergovernmental and non-governmental international organizations, which form an integral system of institutions aimed at the regulation, coordination, harmonization and interaction of states in international trade issues. The issue of the significance of the WTO Agreement on Trade Aspects

of Intellectual Property Rights as one of the leading treaties in the field of international trade has been studied.

It has been established that the WTO Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) is a leading international treaty aimed at ensuring adequate standards and principles regarding the existence, scope and use of trade-related intellectual property rights, as well as ensuring effective and adequate means of protecting these rights, as well as effective and expeditious procedures for the prevention and resolution of disputes between governments.

Today, the TRIPS is the most important multilateral agreement on intellectual property issues. This agreement plays a central role in the promotion of international trade, as well as in the resolution of international trade disputes on intellectual property issues. It was found out that the TRIPS defines a system of intellectual property – innovation, technology transfer, public welfare.

The absence of an exhaustive list of principles in the TRIPS is justified. Considering the classical definition of principles in international law as the basis for defining the «principles of the TRIPS», it was established that the «principles of the TRIPS» are the fundamental norms of this agreement, which express its content, characteristic features and practice of behaviour of its subjects. The main principles of the TRIPS are highlighted and analysed. In particular, such principles as: the principle of sovereign equality of states; the principle of a limited regime of national assistance, the principle of mutual benefit, the principle of cooperation, the principle of peaceful settlement of international disputes.

Key words: international agreement, international trade, intellectual property, international law.

Вступ. Питання міжнародної торгівлі належать до сфери діяльності значної кількості як міжурядових, так і неурядових міжнародних організацій, що утворюють цілісну систему інституцій, спрямованих на врегулювання, координацію, гармонізацію та взаємодію держав у питаннях міжнародної торгівлі. Провідною в системі цих інституцій є Світова організація торгівлі (далі – СОТ, англ. – *World Trade Organization, WTO*) – міжнародна організація, створена для лібералізації міжнародної торгівлі, і угоди якої охоплюють товари, послуги та інтелектуальну власність; зобов'язання окремих країн щодо митних тарифів чи інших торговельних бар'єрів; питання щодо відкриття та збереження відкритими ринки послуг, щодо процедур вирішення спорів тощо. Україна є членом СОТ з 16 травня 2008 року [1]. При цьому питання щодо міжнародної торгівлі таким специфічним об'єктом, яким є інтелектуальна власність, за декілька останніх десятиліть набуває пріоритетного значення. Цьому сприяли різні фактори: і прогрес інформаційно-комунікаційних технологій, і наявність нових, розширених можливостей цієї торгівлі, що формують нові виробничі мережі товарів і послуг із застосуванням інтелектуальної власності, і більш активна участь у цій торгівлі країн, що розвиваються тощо.

Всі зазначені фактори пов'язані із міжнародно-правовим врегулюванням інтелектуальної власності, визначенням її ролі, значенням, правової охорони саме у контексті міжнародних відносин. При цьому дослідження, об'єктом яких була інтелектуальна власність у більшості випадків здійснювалися з позиції цивільного права України (наприклад, дослідження І. Є. Якубівського, В. О. Токаревої, М. М. Ткачова, П. Г. Перерви, А. Шабаліна, В. Погребняка) або у межах правового регулювання адміністративного права (прикладом є праці таких науковців, як: П. В. Макушев, І. О. Руденко, С. В. Надобко, Н. П. Капітаненко, А. А. Ломакіна, А. В. Хрідочкін, Т. М. Дудін). Натомість дослідження питань інтелектуальної власності з позиції міжнародного права, міжнародно-правових відносин мали поодинокий та несистемний характер.

Постановка завдання. Враховуючи вказане, метою статті є дослідження питань щодо визначення ролі Угоди СОТ про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угоди ТРІПС) як одного з провідних договорів у сфері міжнародної торгівлі.

Результати дослідження. Насамперед слід зазначити, що, коли уряди країн у 1994 році «визначаючи, що їхні відносини в галузі торгівлі та економічного підприємництва повинні бути спрямовані на підвищення рівня життя, забезпечення повної зайнятості й значного та постійного зростання реального доходу й ефективного попиту, а також розширення виробництва товарів та послуг і торгівлі ними з урахуванням оптимального використання світових ресурсів відповідно до цілей сталого розвитку, прагнення захистити й зберегти навколишнє середовище та поліпшити засоби для досягнення цього в такий спосіб, який є сумісним з їхніми відповідними потребами та інтересами на різних рівнях економічного розвитку, а також враховуючи й інші фактори» [2] домовилися про заснування СОТ, Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (далі – ТРІПС) не обговорювалася як окремий договір, а одразу ж визначалась як невід’ємна частина загальної Марракеської Угоди про заснування Світової організації торгівлі (Додаток 1С).

Як установлено у статті IV Угоди про заснування СОТ, що визначає структуру СОТ, Рада з питань торговельних аспектів прав інтелектуальної власності, як і Рада з питань торгівлі товарами та Рада з питань торгівлі послугами виконують свої функції під загальним керівництвом Генеральної ради СОТ. При цьому Рада ТРІПС здійснює нагляд за функціонуванням Угоди ТРІПС.

На сьогодні ТРІПС є найважливішою багатосторонньою угодою щодо питань інтелектуальної власності. Ця угода відіграє центральну роль у сприянні міжнародної торгівлі, а також при вирішенні міжнародних торгових спорів з питань інтелектуальної власності. ТРІПС визначає систему інтелектуальної власності – інновацій, передачі технологій, суспільного добробуту. Як вказано на офіційному сайті СОТ, «Угода ТРІПС є юридичним визнанням важливості зв’язків між інтелектуальною власністю і торгівлею та потреби у збалансованій системі інтелектуальної власності» [3].

Загалом же значимість врегулювання питань інтелектуальної власності не можливо переоцінити – насправді інтелектуальна власність стає одним із суттєвих факторів конкурентоспроможності економіки та соціально-економічного розвитку країни у цілому. Вона є найбільш цінним капіталом людства та визначає стратегію й тактику розвитку будь-якої країни світу.

Щодо самого терміну «інтелектуальна власність», то фактично в Україну він увійшов й набув розповсюдження як в науковій сфері, так і в законодавстві, з середини 90-х років минулого століття. Передусім це було пов’язано із закріпленням права на інтелектуальну власність та її захист у ч. 1 ст. 41 та ч. 1 і ч. 2 ст. 54 Конституції України. При цьому відповідно до п. 2 ст. 1 Угоди ТРІПС для її цілей термін «інтелектуальна власність» означає всі категорії інтелектуальної власності, які підпадають під дію розділів 1 – 7 Частини II цієї угоди (авторське право та суміжні права, торгові знаки, географічні зазначення, промислові зразки, патенти, топологія інтегральних мікросхем, захист нерозкритої інформації).

Крім того, легальне визначення терміну «інтелектуальна власність» дано насамперед у ст. 2 Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 1967 року (Стокгольмська конвенція) [4, с. 5-6], «інтелектуальна власність» включає права щодо літературних, художніх та наукових творів, виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач; винаходів у всіх галузях людської діяльності; наукових відкриттів; промислових зразків; товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань і комерційних позначень; захисту від недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, що належать до інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній сферах. І держави, які підписали Стокгольмську конвенцію, зокрема й Україна, прийняли на себе зобов’язання щодо сприяння розробці заходів, які спрямовані на поліпшення охорони інтелектуальної власності в усьому світі та гармонізацію національних законодавств у цій сфері.

Слід вказати, що Угода ТРІПС набула чинності у 1995 р. [5]. Вона, як було вказано вище, входила як елемент складного набору торгових угод СОТ. У свою чергу ці угоди були обов’язковими для країн, які вирішили вступити до СОТ.

Структурно Угода ТРІПС складається з семи частин, що визначають такі питання, як: загальні положення й основні принципи цієї угоди; стандарти щодо наявності, сфери дії та використання прав інтелектуальної власності; забезпечення прав інтелектуальної власності; отримання та збереження прав інтелектуальної власності та відповідні процедури; недопущення спорів та їх вирішення; домовленості на перехідний період та інституційні домовленості. І насамперед, вважаємо, потрібно проаналізувати принципові положення, принципи, на яких ґрунтується Угода ТРІПС. Погоджуємося, що: «у міжнародному праві ієрархія норм у класичному національному розумінні відсутня, проте з упевненістю можна стверджувати про існування базису у вигляді системи принципів міжнародного права та надбудови у вигляді усіх норм міжнародного права» [6, с. 131]. Зазначене повністю стосується й принципів Угоди ТРІПС.

Загалом же, якщо аналізувати не лише положення цієї угоди, але й інших міжнародних договорів, що регулюють питання торгівлі у сфері інтелектуальної власності (наприклад, таких, як: Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 1961 р. [7]; Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин від 1961 р. [8]; Всесвітня конвенція про авторське право 1952 р. [9] тощо), можна зробити узагальнення про відсутність вичерпного, або принаймні усталеного, переліку принципів міжнародного права, які застосовуються щодо інтелектуальної власності. Не є винятком із цього правила і Угода ТРІПС.

При цьому в Угоді ТРІПС є ст. 8 «Принципи», у якій сказано, що: «1. Члени можуть при формулюванні або внесенні змін та доповнень до своїх законів та правил здійснювати заходи, необхідні для охорони здоров'я та харчування населення, а також спонукати суспільний інтерес у секторах, життєво важливих для їх соціально-економічного та технологічного розвитку, за умови, що такі заходи узгоджуються з положеннями цієї Угоди. 2. Відповідні заходи, за умови, що вони відповідають положенням цієї Угоди, можуть бути необхідні, щоб запобігти зловживанню правами інтелектуальної власності власниками цих прав або використанню практики, яка непомірно обмежує торгівлю або негативно впливає на передачу технологій між країнами», проте фактично принципів міжнародного права, як конститутивних опор на яких ґрунтується Угода ТРІПС є більше. Ці принципи, відповідно до засад міжнародного права можна поділити на загальні та спеціальні.

Саме ж поняття «принципи Угоди ТРІПС» ґрунтуються на засадах міжнародного права. І вже класичним можна вважати визначення принципів міжнародного права як основоположних загальноновизнаних норм, що виражають зміст, характерні ознаки й практику поведінки суб'єктів міжнародного права. Вважаючи підґрунтям для визначення «принципів Угоди ТРІПС» саме це класичне визначення принципів міжнародного права, «принципами Угоди ТРІПС» можна визначити основоположні норми цієї угоди, що виражають її зміст, характерні ознаки та практику поведінки її суб'єктів.

Також слід враховувати, що зміст основних принципів міжнародного права, як зазначив А. В. Войціховський, «відрізняється стабільністю, адже вони не піддаються впливові тих чи інших локальних змін у міждержавних відносинах. Разом із тим їх зміст характеризується динамізмом – закріплюючи досягнуте, вони розвиваються, мають до певної міри програмний характер» [10, с. 29]. І враховуючи положення міжнародного права, у контексті нашого дослідження, вважаємо за доцільне виділити насамперед ряд загальних/основних принципів.

Насамперед, це *принцип суверенної рівності держав*. Цей принцип проголошено у п. 1 ст. 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй, де зазначено, що «Організація заснована на принципі суверенної рівності всіх її членів» [11] та детально розкрито у Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 1970 р., у якій встановлено, що поняття «суверенна рівність» включає такі елементи: а) держави юридично рівні; б) кожна держава має права, властиві повному суверенітету; с) кожна держава має поважати правосуб'єктність інших держав; d) територіальна цілісність та

політична незалежність держави недоторканні; е) кожна держава має право вільно обирати та розвивати свої політичні, соціальні, економічні та культурні системи; ф) кожна держава зобов'язана виконувати повністю та сумлінно свої міжнародні зобов'язання та жити у світі з іншими державами [12].

Принцип суверенної рівності держав є основним і щодо міжнародно-правових відносин у сфері інтелектуальної власності у рамках Угоди ТРІПС. Для прикладу, норми ст. 1 цієї угоди, які визначають, що члени цієї угоди надають їй чинність і можуть, але не зобов'язані, передбачати у своєму законодавстві більш високий рівень захисту, ніж цього вимагає ця Угода, за умови, що такий захист не порушує положень цієї Угоди. Вони також є вільними у визначенні відповідного методу впровадження положень цієї Угоди у межах власної законодавчої системи та практики.

Наступним вважаємо слід виділити **принцип обмеженого режиму національного сприяння**. Зокрема, в Угоді ТРІПС (ст. 4) встановлена загальна норма про те, що, коли мова йде про захист інтелектуальної власності, то будь-яка «перевага, сприяння, пільга або імунітет, що надається членом підданим будь-якої іншої країни, повинні бути негайно і безумовно надані підданим всіх інших членів». Проте угодою встановлено і винятки з цього правила. Зокрема, вказана норма не поширюється на будь-яку перевагу, сприяння, пільгу або імунітет, надані іншій країні за таких чотирьох обставин, як: 1. вказана перевага є результатом дії міжнародних угод з судової допомоги або з захисту права у широкому розумінні, а не лише до захисту інтелектуальної власності; 2. ці переваги надані відповідно до положень Бернської Конвенції (1971) або Римської Конвенції, які визначають, що наданий режим є результатом не національного режиму, а режиму, наданого в іншій країні; 3. стосовно прав виконавців, виробників звукозаписів та радіомовних організацій, не передбачених Угодою ТРІПС; 4. це є результатом дії міжнародних угод у сфері захисту інтелектуальної власності, що набули чинності до набрання чинності Угодою СОТ та її частити – Угоди ТРІПС, але за умов, що про ці угоди сповіщено Раду з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності («Рада ТАПІВ»), та якщо ці угоди не встановлюють самоправну або не виправдану дискримінацію проти підданих інших членів.

Принцип взаємної вигоди. В Угоді ТРІПС закладено провідні положення, що стосуються взаємної вигоди для її членів та відсутності примусових або невзаємовигідних відносин між ними. Зокрема, у ст. 41 угоди передбачено, що «1. Члени повинні гарантувати, що примусові процедури, як визначено в цій частині, що їхнє законодавство передбачає, що дозволяють ефективні заходи проти будь-якої дії, що порушує права інтелектуальної власності, що підлягають під цю Угоду, зокрема швидкі заходи, спрямовані на недопущення порушень, та заходи, що стримують від подальших порушень. Ці процедури повинні застосовуватися таким чином, щоб уникнути створення бар'єрів для законної торгівлі та забезпечити гарантії проти їх зловживання. 2. Процедури, що стосуються захисту прав інтелектуальної власності повинні бути справедливими та неупередженими. Вони не повинні бути безпідставно ускладнені або вартість їх здійснення не повинна бути високою або супроводжуватися значними матеріальними затратами, містити безпідставні часові обмеження або не виправдані затримки». Крім того, у Преамбулі цієї угоди наголошується на необхідності зменшення викривлень та перешкод у міжнародній торгівлі та гарантування того, що заходи й процедури, спрямовані на забезпечення права інтелектуальної власності, самі не стануть бар'єрами для законної торгівлі.

Наступним основним принципом Угоди ТРІПС є **принцип співробітництва**. Він напряму пов'язаний з принципом взаємної вигоди і закріплений насамперед у вже згадуваній Стокгольмській конвенції. Так, у ст. 3 цієї конвенції (визначає цілі Всесвітньої організації інтелектуальної власності) встановлює, що метою цієї організації є сприяння охороні інтелектуальної власності у всьому світі шляхом співробітництва держав, а у відповідних випадках шляхом взаємодії з будь-якою іншою міжнародною організацією. Щодо Угоди ТРІПС, то у ній також передбачений цей принцип, наприклад, у ст. 40 угоди зазначено, що держави мають співробітничати шляхом надання відкритої для широкого

загалу не конфіденційної інформації, яка торкається предмета обговорення, а також іншої інформації, якою володіє член згідно з внутрішнім законодавством і до укладення взаємно прийнятних домовленостей щодо забезпечення її конфіденційності членом, який звернувся із проханням.

До основних принципів Угоди ТРІПС також належить і **принцип мирного вирішення міжнародних спорів**. В Угоді ТРІПС є ціла частина (частина V) присвячена питанням недопущення та вирішення спорів. Зокрема, ст. 63 установлює прозорість законодавства та судових рішень і адміністративних норм у сфері інтелектуальної власності – законодавства, судові рішення та адміністративних норм повинні бути обнародовані, щоб надати можливість органам влади і власникам прав ознайомитися з ними. Аналогічно й угоди, що стосуються змісту Угоди ТРІПС, і які діють між урядом або державними установами однієї країни та урядом або державними установами іншої країни, також повинні бути обнародовані. При цьому стаття 64 цієї угоди установлює порядок вирішення спорів. Насамперед те, що положення Статей XXII та XXIII Генеральної угоди про тарифи й торгівлю 1994 року так, як вони були розроблені та застосовані у Домовленості про вирішення спорів, повинні застосовуватися при проведенні консультацій та при вирішенні спорів за Угодою ТРІПС, якщо інше спеціально не передбачено у цій угоді.

Висновки. З урахуванням проведеного аналізу, Угоду СОТ про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС) можна вважати провідним міжнародним договором, спрямованим на забезпечення адекватних стандартів та принципів, що стосуються існування, сфери дії та використання пов'язаних із торгівлею прав інтелектуальної власності, а також забезпечення ефективних і відповідних засобів захисту цих прав, як і ефективних та швидких процедур щодо недопущення та вирішення спорів між урядами. Виділено та проаналізовано основні принципи Угоди ТРІПС. Зокрема такі принципи, як: принцип суверенної рівності держав; принцип обмеженого режиму національного сприяння, принцип взаємної вигоди, принцип співробітництва, принцип мирного вирішення міжнародних спорів.

Список використаних джерел:

1. Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі від 5 лютого 2008 року / Міжнародний документ. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/981_049#Text.
2. Угода про заснування Світової організації торгівлі [підписання: 15.04.1994, набрання чинності для України: 16.05.2008] / Міжнародний документ. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_342#Text.
3. TRIPS – Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights. URL : https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/trips_e.htm#Topics.
4. Збірник нормативно-правових актів у сфері правового регулювання інтелектуальної власності України. С. 5-6. URL : https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6361/1/2021_04_Інтелл%20власність_заказ%201492_2_МАКЕТ%20на%20утверждение.pdf.
5. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності [прийняття: 15.04.1994] / Міжнародний документ. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text.
6. Задорожна С. М. Сучасні принципи міжнародного права в ієрархії норм міжнародного, наднаціонального і національного права. *Правові горизонти*. 2019. Вип. 14 (27). С. 131. URL : <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/72861>.
7. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26.10.1961 / Міжнародний документ. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_763#Text.
8. Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин від 02.12.1961 / Міжнародний документ. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_856#Text.
9. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року / Міжнародний документ. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text.

10. Войціховський А. В. Міжнародне право : підручник. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 29. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ca8e8cab-2419-42b4-9d69-4fbd44385bd6/content>.

11. United Nations Charter (full text) від 26.06.1945. URL : <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>.

12. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24.10.1970. URL : https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml.

